

„Minden gimnazista tudja...”

E közlemény témája látszólag egy már sokat tárgyalt és vitatott, de mind ez ideig időszerű kérdés: vajon az az évszázad, amelyben élünk, a 21. évszázad-é, vagy még csak a huszadik. (A „nullától” vagy „egyől” számítás „puristák” és „antipuristák” állítólagos el-
lentéte.) Ehhez én semmi újjal sem szándékozom hozzájárulni, nem is vagyok illetékes, legfeljebb színezhetném némely prágai tapasztalattal.

A téma tehát, ha nem neveznem is ürügynek, nem több illusztratív anyagnál, mely kezdettől példázta számomra közoktatásunk és azon túlmenően közművelődésünk riasztóan tanácstalan koncepciótlanságát: azt az önállótlan, kritikátlan, szeszélyes, szenzációkat szimatoló és szomjúhozó, csodahívó vagy csodaváró gondolkodást, mely nem utolsósorban a média rosszvoltából (tisztelet a kivételnek, tennem hozzá) az egyszerű józan észet hovatovább minden esélyétől megfosztja: intelmeit nemhogy követnék, már meg sem igen hallgatják.

A másik ok, amiért érdemesnek vélném az alábbiakat szóvá tenni: kultúránknak immár nemcsak a közmondásos két kultúrára való szétválása, hanem már-már teljes atomizálódása: az egyes szaktudományok eredményei közt való ide-oda taszigálódás, mely fölött nem öröködik semminő föléjük rendelt tudományos ellenőrző principium – szerintem a filozófia, amely azután is, hogy az egyes szaktudományok törvényszerűen fokozatosan kiváltak belőle, megmaradt a felülnézet szavatosságának. Meggyőződésem, hogy amit e két hiányérzetem jogosultságáról kimutatok, teljes mértékben egyezik a Magyar Tudomány stratégiájával. Mellesleg az MTA 2000. májusi közgyűlésén a legtöbb okulást éppen ebben a tekintetben szereztem.

Hárítsuk azonban el mindjárt kezdetben egy lehangoló kérdés velejáróját. Az „időszámítással” kapcsolatos zűrzavaron elősködő visszataszító üzleti mozzanatok, melyek rendre oda irányulnak, hogy az évezred kezdetéből kétszer is hasznot lehessen húzni: 2000-ben (ez már meg is történt) s majd újra 2001-ben. Ezeknek nincs a problémához semmi közük.

A sajtót fentebb éppen azért hoztam szóba, mert ha nem is kizárólagosan, de elsősorban az duzzasztotta nagygyá ezt a tisztán elméleti ügyet és szítót vele kapcsolatban fölös emóciókat és fölényes értéktételeket. Fenntartás nélkül behódolva a „puristák” tetszetősebb álláspontjának, kioktattak bennünket (mármint hogy sokunkat) mint „a század lelki szegényeit”. Kik egyébként előkelő társaság: a tudatlanság vétkében elmarasztalták az ausztráliai kormányfőt, az USA elnökét, de kimondatlanul a Szentatya is idesorolhatóan bizonyult. Vásároljunk, úgymond, haladéktalanul egy számológépet, ha még azt sem tudjuk, hogy Dionysius római apát már 1525-ben eldöntötte, miszerint a keresztény időszámítás 1-től kezdődik, és Clarke úrnak „2001 – a kozmikus Odisszea” című bestselleréből sem vettük tudomásul, hogy „ha a csarnoki árus mérlegén a számlap 1-től kezdődne, nekünk sem tetszene, hogy tíz kiló tea helyett csak kilencet kapunk”. Ezen az alapon pocskondiázzák le azokat, akik – fittyet hányva Dionysiusnak – makacsul nullától számolnak, s csúfondárosan lebegtetik előtte a példaadó eszményt: „Minden gimnazista tudja, hogy az új évezred csak jövőre kezdődik.” Hasonlatosak ők azokhoz, kik, ha hétfőn

hallanak valamit, keddtől kezdve kinevetnek mindenkit, aki még nem értesül róla. Holott ez az ismeret, bár nem új keletű, sosem volt középiskolai tananyag: finoman szólva, szemszédett tévedés, hogy minden gimnazista értesült ezekről a dolgokról, minekelőtte az ezredforduló vélt vagy valóságos napja elközelgett.

Utánanéztem: meginterjúvoltam a három leginkább érdekelt szaktudomány, nevezetesen a történettudomány (szűkebben: a történeti kronológia), az asztronómia (szűkebben: az asztrófizika) és a matematika több kimagasló képviselőjét. Sokat tanultam hozzá ahhoz, amit már eddig is tudtam. Megtudtam azt is, hogy a szakemberek nemigen tájékozódnak a társtudományok felé, nem is kívánnak túllépni szakterületük határain. Csak abban egyeznek meg, hogy meddő és felesleges erről „filozofálni”: ebben a kérdésben csak egyetlen szaktudomány illetékes, mégpedig éppen az övök.

Ám álláspontjukat egybevetve csak az a kis történet ölik eszembe, melyet Freud a tudatalatti alibizmusának szemléltetésére használt: a valamely fazék dolgában folytatott bírósági tárgyaláson alperes Takácsné azzal védekezik felperes Vargáné ellenében, hogy ad 1) sohasem kért kölcsön Vargánétól semmiféle fazekat, ad 2) a fazék már lyukas volt, amikor átvette, ad 3) ő a fazekat sértetlenül származtatta vissza.

A leghajthatatlanabbak a kronológusok voltak. A leghíresebb kézikönyvre hagyatkoztak, ám minekutána azt szófogadóan áttanulmányoztam, pontosan az ellenkezője derült ki belőle. Ez a Dionysius nem döntött, nem is dönthetett el az egy világon semmit: számításai hibásak voltak, s nem is világos, milyen úton-módon jutott el eredményeihez. Mint-hogy pedig az Üdvözítő minden eddigi tudásunk szerint több évvel időszámításunk előtt született, márpedig senki sem jöhet a világra korábban önmagánál, tudomásul kell vennünk, hogy a keresztény *időszámítás* harmadik évezredében már jócskán benne járunk. Az inkriminált Dionysius nem is ezzel bibelődött, ő *naptárt* készített, mely megkönnyítené a változó ünnepek viszonylag pontos kiszámítását. Sokat vesződött azzal, hogy ebből a naptárból kiiktassa Diokleciánust, a keresztények kegyetlen üldözőjét, meg is írta egy Petronius nevű püspöknek, hogy új kalendáriumának célja a keresztény időszámítást Jézus urunk inkarnációjától keltezni amiből, melleleg, az is következik, hogy a megrögzőtt „egytől számoló” puristák tiszteletben tartják Dinonyisius hibás eredményeit, de nem veszik figyelembe voltaképpeni szándékát: ragaszkodnak egy olyan dátumhoz, mely nem is jelenvaló tudatunkban másként, mint egy jelképes fogalom, a Megváltó valamikori testet öltése.

Abbeli kérdésekre, hogy mit is tartalmaz ama „*Inter gravissimas curas*” kezdetű pápai bulla, az egyik neves és valóban kiváló professzor, kedves és nagyra becsült kollégám azt válaszolta, hogy ő azt sohasem olvasta, egy másik pedig, ki mostanában fejezte be a témával kapcsolatos terjedelmes monográfiáját, zavarba jött, s nem emlékezett pontosan, szerepel-e a bullában egyáltalán Dionysius neve.

A kronológiából így elegendem lett.

Az asztrófizikusokkal több szerencsém volt. Ők természetesen jól tudják, hogy az ó méréseik szerint egyetlen év sem áll *pontosan* 365 nappól, nem tart azonos ideig, mindegyik eltér valamelyest az összes többitől, kettő sincsen egyforma: még a szökőévek megállapítására sincs egyszerű szabály, s azt sem firtatjuk, hova tűnt ama tíz nap, amelyet Gergely pápa az 1582. esztendőből *inter gravissimas curas*, vagyis hát nehéz szívvel lefaragott. Naptárunk és időszámításunk konvencionális, azaz megegyezéssé, s nem is csak az: arbitrárius, azaz bizonyos értelemben hatalmi döntésre alapozott. Egyik év mint a másik, számításunkban mindegyik „egyenjogú” és egyforma, amiképpen egy mérőszalag is csupa egyforma egységre van beosztva, „szökőcentiméter” nincsen. Így aztán kártyavárként omlanak össze mindazok a tudákos fecsegések, hogy „ha nem a Dionysiuson alapuló időszámítás volna a helyes, nem vette volna át az egész világ”. Hiszen nem is vette át: mindegyik vallás a maga módján és hagyományai szerint számítja az időt, csupán mivel a nyugati keresztény évszámítás a legnagyobb és legszerepjátzóbb országoké, szokták udvariasságból vagy egyéb gyakorlati okokból azt is tekintetbe venni.

Ami mármost a matematikusokat (és a matematikához konyitókat) illeti, egyértelmű lehetne a dolog, ámbár tudakozódásom során még műszakilag képzett emberek fejében is meghökkenő bizonytalanságot észleltem. Olyikuknak még azt is bizonygatnunk kellett, amit pedig valóban illenék tudnia minden gimnazistának, hogy az *egész* számok (a nullát is beleértve, függetlenül attól, hogy egyébiránt mint vélekedünk róla) kiterjedés nélküli pontok a számegeyenesen, mely egyenlő távolságokra van beosztva: e távolságok *két* egész szám meghatározta intervallumok, amiből visszahatóan az is következik, amivel a matematikusok egyébiránt édes-keveset törődnek, hogy ti. az éveket a keresztény kronológia helyesen és hagyományosan, nem tőszámokkal, hanem sorszámokkal jelöli: Anno Domini DXXI, az Úrnak, teszem azt, 521. vagy akár éppenséggel ezerkilencszázkilencvenkilencedik esztendejében. Az év ugyanis éppügy csak két egész számmal határozható meg, mint a számegeyenes távolságai: amikor valamely ponttal végződik az egyik, ugyanazon ponttal kezdődik a következő, mai szokásunk szerint pontban szilveszter éjfelén.

A fentiekből, úgy gondolom, kiderült, hogy nem az egymással vitázó felek *igazát* firtatom. E csatározásokra az a téveszme jellemző, hogy rosszul feltett kérdésekre is lehet jól válaszolni. Márpedig itt nem arról van szó, hogy „mindenkinek megvan a maga igaza”, itt nem fenyeget az igazság relativizálásának a veszélye. Csupán különböző szempontok érvényesülnek, melyek korántsem zárják ki egymást, egyik sem „helyes” vagy „helytelen”, még kevésbé kötelező. E tekintetben mindenki teljes szabadságot élvez és úgy számol, ahogy jónak látja.

De mégis. A fentebbi, ismétlem, csak illusztratív céllal összefoglalt polémia – egy a lehető sok közül s csupán töredéke annak, amit erről el lehetne mondani – valami keserű nyés utóíz hagy maga után. A vita hevében elhangzott egy olyan vád is, hogy azok, akik elfogadják a 2000. évet az új évezred kezdetének, „rossz példával szolgálnak az utánunk következő nemzedékeknek”. Nos, én attól tartok, hogy a dolog éppen fordítva áll. Az csak természetes, hogy senki sem szeretné magán viselni az ostobaság vagy tudatlanság manapság oly könnyű kézzel osztogatott címkéjét. Ám láttuk, hogy ez eszmecsere során, a média nem is mindig nyájas terrorjának légkörében, olyanok, kik soha életükben nem vettek kezükbe idevágó szakirodalmat, nem olvasták el nemhogy a gregoriánus naptárt, hanem egyetlen sort sem a keresztény kronológiáról, halvány fogalmuk sincs az asztrológiai mérésekről, és csak ködös elképzeléseik vannak a számelméletéről, pusztán csak azért, mert unos-untalan engedelmesen visszhangozzák azt az egyébiránt vitathatatlan igazságot, hogy a keresztény évszámítás annak idején 1-től számitódott, mint a tájékozottság példaadó mintaképei dicséretben részesülnek, azok ellenben, akik saját szakállukra utánajárnak a dolognak, megrovásban, sőt megvetésben. Éppen ez hát a rossz példa, mely, ismétlem, egész közoktatásunkra és közgondolkodásunkra jellemző. Az ismeret kétségkívül minden körülmények közt üdvös dolog, de nem azonos a megismeréssel, még kevésbé ér fel az önálló és kritikus gondolkodással, az összefüggések megértésével. A derék – itt jelképes – „minden gimnazista” szófogadóan visszamondja, amit közölték vele, de voltaképpen ő vallja ennek leginkább kárát. Lépten-nyomon azt szorgalmazzák, hogy ne biflázni, ne szajkózni tanítsanak az iskolák, ne összefüggéstelen adathalmazokat zúdítsanak neveltjeikre, hanem gondolkodásra, ismereteik ellenőrzésére szoktassák őket. Hát mindez bizony nem annak a jele. Az ő érdekükben, az egységes kultúra védelmében ajánlom fel ezeket a sorokat.

Rákos Péter